

Јана МАТИЋ

Народни музеј Србије, Београд

ТРИ БУЛЕ ЈОВАНА ИСИСА Сфрагистички и историјски контекст

Апстракт: У раду су приказане три оловне буле из друге половине XII века које се приписују извесном Јовану Исису – две из збирке Народног музеја Србије и једна из Регионалног историјског музеја у Шумену, Бугарска. На аверсима печата приказан је Свети Ђорђе као коњаник, док реверси носе натпис: + / СФРАГИС / ΙΩΝΟV / ΤΟVΙC V / --. Могући одговор на питање идентификације ауктора пружа писани извор из времена цара Манојла I Комнина (1143–1180). Византијски историчар Јован Кинам, у опису сукоба са Угарском око Земуна 1165. године, помиње војног заповедника по имену Јован Исис - Ἰωάννης ὁ Ἰσής. Места налаза печата из Нумизматичке збирке Народног музеја Србије, везују се за простор Срема и Браничева – вишедеценијски простор сукоба Византије и Угарске током XII века.

Кључне речи: Сфрагистика, оловне буле, Јован Исис, свети Ђорђе, Византија, Угарска, Манојло I Комнин, Јован Кинам, Земун, Народни музеј Србије, Регионални историјски музеј - Шумен

У средњовековној нумизматичкој збирци Народног музеја Србије налазе се два оловна византијска печата истог булотериона, који се приписују извесном Јовану Исису. Уз ова два примерка, познат је још један откривен на простору данашње Бугарске, што овом корпусу даје шири значај. Добро очуване буле пружају нам поуздану основу за разматрање њиховог историјског контекста и могућу идентификацију личности чије име носе.

Један од печата (инв. бр. 57_О.38/8 (сл. 1)), 1993. године публиковали су Љ. Максимовић и М. Поповић, као део целине од укупно 33 византијска печата подунавске регије у Србији.¹ Ова оловна була је за Народни музеј Србије откупљена 1954. године од колекционара из Сремских Карловаца, заједно са још 11 византијских печата.² Максимовић и Поповић оправдано сматрају, упр-

1 Maksimović, Popović 1993, 113–142.

2 Општи инвентар Народног музеја Србије, бр. 38.

Сл. 1.

кос недостатку прецизнијих података о месту налаза, да потичу са подручја Срема.³ Други печат (инв. бр. 57_О.961/3 (сл. 2)) има готово идентичне карактеристике. Приспео је у музеј 1977. године, а његов налаз везује се за околину Пожаревца.⁴

Сл.1.

Инв. бр. 57_О. 38/8

Добро очуван, Т. 22,74g R. 29mm⁵

Аверс: Представа Светог Ђорђа на коњу који јаше надесно.
По ободу ниска тачака.

Ⓐ / ΓЄ / ΩΡ – ΓΙ / ΟϚ

Реверс: Текст у три реда, по ободу оивичен ниском тачака.

+ / ΣΦΡΑΓΙΣ / ΙΩΝΟΥ / ΤΟΥ ΚΥ -

Ὁ ἅγιος Γεώργιος + Σφραγὶς Ἰω(άν)νου τοῦ ᾽Ισ.

Сл. 2.

Инв. бр. 57_О.961/3

У горњем делу реверса, куда је пролазила врпца, делимично је оштећен.

Т. 19,98g R. 30mm

3 Максимовић, Поповић 2008, 473-475.

4 Општи инвентар Народног музеја Србије, бр. 961.

5 Максимовић, Поповић 2008: Т. 22,5g ; R. 27mm .

Сл. 2.

Аверс: Представа Светог Ђорђа на коњу који јаше надесно.
По ободу ниска тачака.

Ⓐ / ΓЄ / ѠР - Π / Ος

Реверс: Текст у три реда, по ободу оивичен ниском тачака.

+ /C[ΦΡΑ]ΓΙC / Ιω[N]OV / TOVICV / - -

Ο ἄ(γιος) Γεόργιο(ς) + Σφραγίς Ἰω(άν)νου τοῦ ᾽Ισν.

На аверсној страни печата је представа светог ратника на коњу ког прати натпис који нам јасно указује о ком светитељу је реч. У византијској сфрагистици од X до XIII века приказивање светих ратника обилује разнородним иконографским решењима, а међу њима, иако ређе, срећу се и прикази светих ратника на коњу, укључујући и Светог Ђорђа.⁶ На печатима Јована Исиса светитељ, са нимбом око главе, приказан је са уздама у рукама како јаше надесно.⁷

Максимовић и Поповић, а потом и Шене, хронолошки су определили печат из збирке Народног музеја (инв. бр. 57_О.38/8) у XII век, тачније другу половину XII века.⁸ Будући да текст печата не наводи титулу нити ближе одређење Јованове улоге, печат је првенствено био потврда идентитета ауктора. Ипак, на основу иконографског решења – светог ратника на

⁶ Степаненко 2019, 72.

⁷ Најређе иконографско решење подразумева приказ Светог Ђорђа на коњу који копљем пробада аждају. Исто и Schlumberger 1884, 502.

⁸ Максимовић, Поповић 2008, 481 и Cheynet 1995, 384.

Сл. 3.

коњу - можемо претпоставити да је реч о извесном војном функционеру, вероватно из времена цара Манојла I Комнина (1143-1180), с обзиром на то да се ово иконографско решење значајно ређе јавља на печатима цивилних или духовних лица.⁹

Поред две буле које се чувају у Нумизматичкој збирци Народног музеја Србије, једна се налази и у збирци Регионалног историјског музеја у Шумену (сл. 3). Пронађена је у Меленици, у Бугарској, педесетак километара северно од Хадријанопоља (Једрена). Иако је реч о були непотпуног отиска, јасно се уочавају исте карактеристике.¹⁰

Сл. 3.

Инв. бр. 15100

T. 10,40g R. 22-25 (26)mm

Непотпун отисак

Аверс: [Ⓐ / ΓΕ / ΩΡ - ΓΙ / ΟΓ]

Свети Ђорђе на коњу, јаше надесно.

Реверс: Текст у три реда.

[+] / ΣΦΡΑΓ[C] / ΙΩΝΟ[V] / ΤΟΥΙΟ[V] / - -

[Ο ἄ(γίος) Γεώργιος(ς)] + Σφραγὶς Ἰω(άν)νου τοῦ Ἰσν.

9 Cheynet 1995, 384 и Степаненко 2019, 79.

10 Jordanov, Zhekova 2007, cat. no. 385. Захваљујемо колегиници др Жењи Жековој, Регионални историјски музеј Шумен, на колегијалности и уступљеним фотографијама.

Постојање три до сада познате буле Јована Исиса, пронађене на подручју данашње Србије и Бугарске, подстакло је на даље разматрање историјске личности чије име носе. Јован Кинам, један од кључних извора за владавину цара Јована II и Манојла I Комнина, савременик је и сведок похода потоњег цара. У својој Историји Кинам често врло детаљно излаже ток византијско-угарских сукоба, који су се у великој мери одигравали на подручју Срема и Браничева. Описујући догађаје из 1165. године, у којима је делом и лично учествовао, наводи да је цар, пре него што се и лично упутио у Земун, послао претходницу коју су предводиле истакнуте војсковође Михаило Гавара и Јосиф Вријеније.¹¹ Управо у оквиру овог извештаја он наводи и извесног Јована Исиса (*Ἰωάννης ὁ Ἰσής*) који се налазио под њиховом командом.¹²

О Исису Кинам пружа и кратку напомену описујући га као виђеног Византинца, који по рођењу није био Ромеј, већ персијског порекла, али наводећи да је живео по ромејским обичајима, навикама и начину живота (*Ἰωάννης ὁ Ἰσής, Πέρσης μὲν τὸ γένος τροφῆς δὲ καὶ διαίτης μεταλαχὼν Ῥωμαϊκῆς*).¹³

Други значајан извор за ову епоху Никита Хонијат, не помиње Исиса, те Кинамово сведочанство остаје једини познати наративни податак о овој личности, чинећи га основом за свако даље разматрање његове улоге и положаја у дешавањима друге половине XII века.

Будући да у доступним изворима није забележен други Јован Исис, који је деловао у овом периоду, намеће се претпоставка да се печати односе управо на личност коју Кинам помиње у контексту догађаја из 1165. године. Овакво тумачење додатно добија на тежини уколико се узме у обзир да се место налаза две од три до сада познате буле везује за простор византијско-угарских сукоба, у којима је, према писаним изворима, Јован Исис учествовао.

Познато је да је на територији Земуна откривено више археолошких локалитета из XII века, о чему сведоче и нумизматички налази - новац цара Алексија I, Манојла I и Андроника I Комнина – који јасно сведоче о византијској активности и присутности на овом простору.¹⁴ Сличну слику пружају и оловни печати које су Максимовић и Поповић публиковали, а који потичу са

11 Cinn, 238. О сукобима око Земуна 1165. године види још: Калић 2006, стр. 425-427; О византијско-угарским сукобима у XII веку и сукобима 1165. године види још Makk 1989, 90-91; Коматина, Коматина 2018, стр. 141-164; О чешћу српских војника у византијско-угарским сукобима и сукобима око Земуна: Калић 1981, 191-211.

12 Cinn, 238. Посебну захвалност дугујем колегиници др Драгани Еремић на помоћи приликом превода и анализе.

13 Исто.

14 Максимовић, Поповић 2008, 474. и Црнобрња 1984, 128-131.

простора ушћа Мораве, као и из околине Браничева и Великог Градишта.¹⁵ Распрострањеност ових налаза уз Дунав, указује на организован административни и војни систем, важан за заштиту и надзор над северним деловима царства.

Иако није најјасније ни којим се путем претходница упућена у Земун кретала, нити коликог је удела у борби имала, Кинам у наставку своје Историје више не помиње нашег могућег ауктора. Његова напомена, иако кратка, представља драгоцену полазиште за идентификацију личности чије се име налази на приказаним булама.

Анализа две буле из нумизматичке збирке Народног музеја Србије, као и примерка из Регионалног историјског музеја у Шумену, указује нам на то да је реч о печатима истог булотериона. Идентични натпис, без титуле, на све три буле + / СФРАГИС / ΙΩΝΟΝ / ΤΟΒΙΣΤ / - - сведочи да су печати издати од стране извесног Јована Исиса, чије се име помиње управо у Кинамовом делу. Датовање була у другу половину XII века, вероватно седму деценију XII века, у складу је са историјским околностима и простором налаза.

Буле Јована Исиса, са ретком представом Светог Ђорђа на коњу, представљају драгоцен извор за проучавање византијске сфрагистике и војне историје у подунавској регији у другој половини XII века. Упркос одсуству титуле и непотпуном археолошком контексту, ови печати пружају довољно упоришта за њихово довођење у везу са историјском личношћу коју Јован Кинам помиње у контексту византијско-угарских сукоба 1165. године. Као такви, они представљају вредан просопографски прилог и полазиште за даља истраживања војне организације на српском и ширем подунавском простору у доба формирања Немањинске државе.

Очекујемо да ће будућа открића и читања - како наративних извора, тако и сфрагистичких и других археолошких налаза - омогућити прецизније утврђивање идентитета и улоге Јована Исиса у војно-административним структурама Византијског царства.

---

15 Максимовић, Поповић 2008, 474, 488, 492.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Cinn.

Ioannis Cinnami, ed. Meineke, 1836. Ioannis Cinnami, *Epitome rerum ab Ioanne et Alexio Comnenis gestarum* (Bonn: Weber, 1836).

Jordanov, Zhekova 2007

I. Jordanov, Z. Zhekova, *Catalogue of medieval seals at the Regional historical museum of Shumen*, Shumen 2007.

Калић 1981

J. Калић, „Српски велики жупани у борби с Византијом”, у: Историја српског народа I: од најстаријих времена до Маричке битке (1371), ур. С. Ђирковић, Београд 1981: 191-211

Калић 2006

J. Калић, „Земун у 12. веку”, Срби и Европа, Београд 2006: 409-442.

Коматина, Коматина 2018

И. Коматина и П. Коматина, „Византијски и угасрки срем од X до XIII века, Зборник радова Византолошког института LV, Београд 2018: 141-164.

Makk 1989

F. Makk, *The Árpáds and the Comneni: Political Relations Between Hungary and Byzantium in the 12th Century*, Budapest 1989.

Maksimović, Popović 1993

Les sceaux byzantins de la région danubienne en Serbie II, *Studies in Byzantine Sigillography* 3, Washington DC 1993: 113–142.

Максимовић, Поповић 2008

Љ. Максимовић и М. Поповић, „Византијски печати подунавске регије у Србији, II” у: Максимовић, Византијски свет и Срби, ур. Т. Живковић, Београд 2008: 471-501.

Степаненко 2019

В. П. Степаненко, К иконографии святых воинов-всадников в византийской сфрагистике: св. Георгий, Античная древность и средние века 47, Екатеринбург 2019: 72-82.

Schlumberger 1884

G. Schlumberger, *Sigilographie de l'Empire Byzantin*, Paris 1884.

Црнобрња 1984

Н. Црнобрња, Новац са подручја Земуна до 1551. године, Београд 1984: 128-131.

Cheyne 1995

J.-C. Cheynet, Review of Studies in Byzantine Sigillography 3, *Revue des études byzantines* 53.1, Éd. N. Oikonomides, Paris 1995: 383-384.

Numizmatičar је доступан у отвореном приступу.

Чланци се могу бесплатно преузети са сајта часописа и користити у складу са лиценцом Creative Commons. Ауторство – Некомерцијално – Без прерада 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Numizmatičar is an Open Access Journal.

All articles can be downloaded free of charge and used in accordance with the licence Creative Commons. Attribution – Non Commercial – No Derivatives 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

Jana MATIĆ

National Museum of Serbia, Belgrade

THREE SEALS OF JOHN ISES **The Sigillographic and Historical Context**

Summary

This paper presents two lead bullae in the Numismatic Collection of the National Museum of Serbia, dated to the second half of the 12th century and attributed to John Ises. A lead seal attributed to the same person is held in the collection of the Regional Historical Museum of Shumen in Bulgaria. The obverse of the seals depicts St. George on horseback, while the reverse bears the inscription + / СФΡΑΓΙΣ / ΙΩΝΟΝ / ΤΟΒΙCΥ / - -. According to previous studies, these seals are chronologically placed in the second half of the 12th century. Further analyses indicate a connection to the military campaigns of Manuel I Komnenos (1143–1180) against Hungary. An answer to the question of John Ises's identity may be sought in a contemporary written source. The Byzantine historian John Kinnamos, describing the conflicts around Zemun in 1165, mentions a military commander by that name. On this basis, we can assume that the seals belonged to the same historical figure – Ἰωάννης ὁ Ἰσῆς, Πέρσης μὲν τὸ γένος τροφῆς δὲ καὶ διαίτης μεταλαχὼν Ῥωμαϊκῆς (*John Ises, Persian by descent, but having shared in Roman upbringing and way of life*). More evidence for this assumption comes from the findspots of two seals from the Belgrade collection, which are linked to the Danubian region.

The bullae from Belgrade and Shumen thus represent rare material evidence directly linked to a specific military commander. They are an important addition to the prosopography, contributing both to Byzantine sigillographic studies and to the broader understanding of 12th-century military history.

Keywords: Sigillography, lead bullae, John Ises, Saint George, Byzantium, Hungary, Manuel I Komnenos, John Kinnamos, Zemun, National Museum of Serbia, Regional Historical Museum – Shumen.